

Љиљана Пузовић

Народна библиотека Србије

Београд

puzovic.ljiljana@gmail.com

## Манастир Високи Дечани као стециште поклоницких путовања у XVIII веку

*Сажетак:* На основу објављене и необјављене изворне грађе у раду су приказане разне врсте посета манастиру Високи Дечани током XVIII века. Посебна пажња поклоњена је канонским посетама надлежних архијереја, али и доласцима осталих чланова више и ниже јерархије. Поред тога, у раду су обрађени подаци који се односе на посете истакнутих личности, народних првака и осталих поклоника, који су у Високе Дечане долазили појединачно или у групама. Сазнања до којих се дошло анализом доступних података доприносе бољем сагледавању места и улоге манастира Дечана у животу Српске Цркве и народа током последњих деценија постојања обновљене Српске патријаршије и непосредно по њеном укидању.

*Кључне речи:* Српска Православна Црква, Манастир Високи Дечани, поклоницка путовања, XVIII век

Невоље које су задесиле српски народ и Цркву током Бечког рата (1683–1699) нису мимоишле ни манастир Дечане. Након краткотрајног хабзбуршког запоседања Метохије (1689–1690) уследила је сурова турска одмазда. Неколико напада на Дечане узроковало је смањење броја монаха и знатно осиромашење читавог манастира. Ратна збивања, праћена великим исељавањем православног становништва из околних области, довела су до привременог слабљења многих старих веза, које су вековима изграђиване између манастира Дечана и разних области насељених српским православним живљем.<sup>1</sup> Упркос свему, манастир је успео да очува стари углед, првенствено захваљујући томе што чудотворне мошти светог ктитора, српског краља Стефана Уроша III Дечанског (†1331), за време Велике сеобе (1690) нису однете из манастира. Управо по његовим моштима, народ је ову владарску задужбину називао и *Свети Краљ*.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> М. Шакога, *Дечанска ризница*, Београд 1984, 59–60; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *Манастир Дечани*, Београд 2005, 120.

<sup>2</sup> О култу Стефана Дечанског детаљније: Ј. Хаџи-Васиљевић, „Поклоници Светоме Краљу“, *Црква и животи* 11–12 (1922) 449; М. С. Филиповић, „Култ Стефана Дечанског на

Повољније прилике за обнову редовног манастирског живота наступиле су тек након склапања Карловачког мира (1699), за време управе српског патријарха Калиника I (1691–1710). Као велико духовно средиште, манастир је током XVIII века наставио да привлачи побожне поклонице из разних српских области, почевши од архијереја и свештенства, до народних првака и осталих мирјана. Захваљујући великом угледу, Дечани су одиграли значајну улогу у очувању веза између политички раздвојених делова српског народа и јерархије под турском и хабзбуршком влашћу.<sup>3</sup>

Након укидања Српске патријаршије са седиштем у Пећи (1766), која је била најважнији духовни, црквени и етнички центар српског народа, манастири су постали главна средишта духовног окупљања православних Срба под турском влашћу.<sup>4</sup> Укидање Патријаршије поклопило се са све израженијим ширењем култа Светог Краља, како на подручјима под турском влашћу, тако и у Хабзбуршкој Монархији.<sup>5</sup> У новонасталој ситуацији, манастир је полако постајао главно место ходочашћа Срба из Османског царства, али и православних верника са других страна. У великој дечанској светињи, православни Срби пронашли су снажно упориште за очување сопствене духовне и историјске баштине.<sup>6</sup>

Овчем Пољу“, *Хришћанско дело* III/3 (1937) 3–18; Т. Вукановић, „О култу Стевана Дечанског у Метохији“, *Хришћанско дело* III/5 (Скопље 1937) 371–389; С. Марјановић-Душанић, *Свети Краљ*, Београд 2007.

<sup>3</sup> За поклоничка путовања код Срба зна се углавном од времена Светог Саве. Својим путовањима у Свету Земљу, у два наврата, он је Србима приближио древна хришћанска средишта. Кроз наредне векове ишло се на ходочашћа, а они који нису могли да крену слали су дарове или новац. Срби су у Палестини имали и своје манастире који су прихватили и угошћавали српске поклонице, чинећи им боравак пријатнијим. Поклоници Христовог Гроба били су нарочито почаствовани тиме што су на крају боравка у Јерусалиму, на свечан начин, добијали назив хаџије – поклоника. Верници који нису могли себи приуштити одлазак у Свету земљу радо су одлазили на мала ходочашћа у српске манастире. Уп: Т. Јовановић, *Путовања у Свету земљу у српској књижевности од XIII до XVIII века*, Света земља у српској књижевности од XIII до краја XVIII века, Београд 2007, 7–9.

<sup>4</sup> Поред Дечана, треба поменути Студеницу са моштима Светог Симеона Мироточивог, Милешеву – светилиште Светог Саве, Црну Реку са моштима светог Петра Коришког, Девич са моштима Светог Јоаникија Девичког. Уп: Ј. Хаџи-Васиљевић, *нав. дело*, 450; Д. Медаковић, „Значај манастира Дечана у 18. веку“, у: *Дечани и византијска уметност средњег XIV века*, Београд 1989, 434.

<sup>5</sup> Заслуга за ширење култа Светог Краља и славе манастира Дечана на овим просторима посебно припада карловачком митрополиту Јовану Ђорђевићу (1769–1773), некадашњем дечанском пострижнику и архимандриту. Уп: С. Вуковић, *Српски јерарси: од деветиој до двадесетого века*, Београд, Подгорица, Крагујевац 1996, 244–247; *Српски биографски речник* 3, Нови Сад 2007, 550–551 (И. Гордић).

<sup>6</sup> Готово сваки имућнији човек са простора Старе и Јужне Србије, у XIX и почетком XX века, сматрао је својом верском и националном дужношћу да се бар једном у животу поклони Светом Краљу. Дан доласка у Дечане утврђивао се месец дана раније и о томе се обавештавало братство. Пошто је дан Св. Краља био у јесен (11/24. новембра), у Дечане се

Знатна пажња у стручној литератури поклоњена је масовним ходочашћима у Дечане током XIX и почетком XX века.<sup>7</sup> Међутим, разна питања која се односе на раније периоде, а у којима су створени предуслови да овај манастир постане једно од најгласовитијих православних светиња, остала су недовољно расветљена. Разлог првенствено треба тражити у фрагментарности грађе која се односи на периоде пре XIX века. Управо из тог разлога сачувани извори су веома драгоцени и вредни проучавања, иако поклоничка путовања ка Дечанима, у XVIII веку, нису била тако честа и масовна као у наредним вековима. Поклоници су даривали манастир према својим могућностима и уписивали се у књигу приложника, тако да и финансијски аспект поклоничких посета завређује нашу пажњу.

С обзиром на чињеницу да се Манастир Дечани од времена патријарха Калиника I (1691–1710) налазио под непосредном патријаршијском управом, у оквиру патријархове архидијецезе, разумљиво је да су патријарси, убрзо по постављењу, обилазили Дечане. Такве посете користили су за обаваљање потребних рукоположења у ђаконски или свештенички чин, како монаха, тако и одређених мирјана.<sup>8</sup>

долазило у лето, за Петровдан или Велику Госпојину. Припреме за одлазак биле су веома опсежне – поклоници су постили по седам дана и одлазили сваки дан у своју месну цркву, а очи поласка читана им је молитва за срећан пут. На путу, све до српско-турских ратова 1876–1878, поштовали су их и чували становници места кроз која су пролазили. Након неколико дана проведених у Дечанима, поклоници су ишли, на два дана, на поклоњење у Патријаршију. Након посете, у пратњи дечанског војводе (старешине шиптарског племена које је под бесом чувало манастир), враћали су се у манастир. Уп: Ј. Хаџи–Васиљевић, *нав. дело*, 450–453; П. Костић, *Црквени животи православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку (са усйоменама њихова)*, Београд 1928, 42; Т. Ђорђевић, *Македонија*, Београд 1929, 168–169; Д. Медаковић, *нав. дело*, 434; С. Марјановић–Душанић, *нав. дело*, 540.

<sup>7</sup> Ј. Хаџи–Васиљевић, *нав. дело*, 450; Т. Ђорђевић, *нав. дело*, 168–169; Ст. М. Димитријевић, *Поклоничка (хаџијска) путовања*, Београд 1933, 35–36; М. С. Филиповић, *нав. дело*, 3–18; Т. Вукановић, „О култу Стевана Дечанског у Метохији“, 371–389; Т. Vukanović, *Srbi na Kosovu III*, Vranje 1986, 65–67; 76–81.

<sup>8</sup> Таква пракса постојала је и у XVII веку. Примера ради српски патријарх Пајсије I (1614–1647) посетио је Дечане 1635. године. У његовој пратњи била су четири служитеља пећке цркве, један свештеник и четири ђакона, затим тетовски епископ Никанор и бивши скопски митрополит Михаило. Патријарх је том приликом рукоположио четири ђакона и два свештеника. Уп: *Сѣтари срѣски зајиси и најѣиси I*, Београд, Нови Сад 1982, 1276; *Исѣио IV*, Београд 1986, 6759; *Оѣис ѣирилских рукоѣисних књѣиа манасѣира Високи Дечани. Књѣиа ѣрва*, Београд 2011, 454; С. Вуковић, *нав. дело*, 389; Б. Тодић, М. Чанак–Медић, *нав. дело*, 121; С. Рисгић (*Дечански сѣоменици*, Београд 1864, 38–39) и каснији аутори који су се позивали на њега погрешно су тврдили да је патријарх Пајсије био у Дечанима 1743. године. Уп: Ј. Хаџи–Васиљевић, *нав. дело*, 449–450 и др. Следеће сведочанство односи се на долазак тадашњег митрополита хвостанског тј. пећког, а потоњег патријарха српског Арсенија III (†1706) у Дечане. Он је обављао већину послова, уместо болесног патријарха Максима. У Дечане је дошао 11. новембра 1669, на дан Св. Краља Стефана Дечанског, у пратњи шест служитеља, и рукоположио двојицу ђакона и два свештеника. Уп: *Сѣтари срѣски зајиси и*

Према расположивим изворима, низ архијерејских посета у XVIII веку почиње са патријархом Арсенијем IV Јовановићем<sup>9</sup> који је 24. маја 1726. године био у Дечанима. У његовој пратњи било је једанаест монаха и јеромонаха који су морали чинити величанствену свиту, дајући тако посети на значају.<sup>10</sup>

Његов наследник, патријарх Јоаникије III,<sup>11</sup> посетио је манастир 30. априла 1740. године.<sup>12</sup> У његовој пратњи били су скопски епископ Атанасије<sup>13</sup> и самоковски Мелентије<sup>14</sup>. Поред двојице епископа с њим је био и молдавски бојар Јован Кантемир (†1754), син некадашњег молдавског кнеза Антиоха Кантемира (†1726).<sup>15</sup>

Патријарх Јоаникије поново је био у Дечанима две године касније, 1742. године.<sup>16</sup> У то време дечански игуман био је јеромонах Захарија, а еклисијарх монах Василије. Ту посету је забележио монах Димитрије Дечанац. Занимљиво је да овом приликом није забележено да ли је патријарх био сам или ко је све био у његовој пратњи.<sup>17</sup>

Његов наследник, Србин, патријарх Атанасије II Гавриловић (1747–1752)<sup>18</sup>, био је у канонској посети Дечанима на сâмом почетку своје службе,

---

*најйиси IV, 6971; С. Вуковић, нав. дело, 26–32; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, нав. дело, 121; Ойис ћирилских рукојисних књија манасџира Високи Дечани, 454.*

<sup>9</sup> Патријарх Арсеније IV Јовановић (1725–1748). Уп: С. Вуковић, нав. дело, 33–34; *Срјски биоџрафски речник 1*, Нови Сад 2004, 273–274 (С. Вуковић, С. Гавриловић).

<sup>10</sup> В. Петковић, Ђ. Бошковић, *Дечани I*, Београд 1941, 12; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, нав. дело, 121; *Ойис ћирилских рукојисних књија манасџира Високи Дечани, 454.*

<sup>11</sup> Патријарх Јоаникије III Караца (1739–1746), Грк по пореклу. Он није остао у добром сећању код српског народа због глобе која је карактерисала његову управу. Након седам година проведених на челу Српске Цркве дао је оставку на патријаршијску службу. Приликом одласка понео је у Цариград све што је вредело из патријаршијске ризнице у Пећи. Уп: С. Вуковић, нав. дело, 233–234; *Срјски биоџрафски речник 4*, Нови Сад 2009, 417–418 (Н. Радосављевић).

<sup>12</sup> Деч. 154, л. 33; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, нав. дело, 121; *Ойис ћирилских рукојисних књија манасџира Високи Дечани, 609.*

<sup>13</sup> Скопски епископ Атанасије (1741[?]-1747), потоњи патријарх Атанасије II Гавриловић (1747–1752). Уп: С. Вуковић, нав. дело, 41–42; *Срјски биоџрафски речник 1*, Нови Сад 2004, 294 (С. Вуковић).

<sup>14</sup> Самоковски епископ Мелентије (1740[?]-1747[?]). Епископ шумадијски Сава (Вуковић) наводи да је он учествовао на сабору за избор скопског митрополита Атанасија II за патријарха 1747. године (Уп: С. Вуковић, нав. дело, 313). Сада знамо да је он био самоковски епископ и 1740. године.

<sup>15</sup> Деч. 154, л. 34; S. Zotta, „Despre Neamul Cantemireștilor“, *Ioan Neculce: Buletinul Muzeului Municipal din Iași*, 9 (1931) 1, Iași, 1–40; *Ойис ћирилских рукојисних књија манасџира Високи Дечани, 609;*

<sup>16</sup> Деч. 154; л. 62; *Ойис ћирилских рукојисних књија манасџира Високи Дечани, 610.*

<sup>17</sup> П. Костић, нав. дело, 7–9.

<sup>18</sup> Деч. 154, 35; *Ойис ћирилских рукојисних књија манасџира Високи Дечани, 609.*

24. јуна 1747. године. У његовој пратњи били су митрополит захумски Филотеј<sup>19</sup>, јеромонах Аксентије<sup>20</sup> из манастира Требиња (односно Тврдоша), јеромонах Данило (Андрић) из манастира Пиве и јеромонах Висарион из манастира Света Тројица код Пљевања. Извесно је да је захумски митрополит Филотеј са истакнутим монасима из своје епархије дошао у Пећ код новог патријарха, па су сви заједно дошли у Дечане.

Након смрти патријарха Атанасија II († 1752) уследио је веома тежак период за Српску цркву. Честе смене на патријаршијском престолу биле су неретко праћене драматичним догађајима који су на крају довели до пропасти Српске патријаршије (1766). Поједини патријарси веома су се кратко задржавали на својој служби тако да нису стизали да обаве уобичајене канонске обиласке. Међутим, управо у том периоду забележен је један веома занимљив податак у дечанском Општем листу. Текст поменутог записа, транслитериран и транскрибован савременом ћирилицом и правописом, гласи: „1759, месеца февра(рија) 8–го. Приходи zde Господин бл(а)женијешу патриарх со мно(?), сеј јест Г(о)с(по)д(и)н Гаврил втори. Писа Г(о)с(по)д(и)н Теодор Нишлија једну оку воска отцу Златану за душу“.<sup>21</sup> С обзиром на датум посете, 8. фебруар 1759. године, поставља се питање ко је патријарх Гаврило Други. Расветљавању веома сложених питања везаних за помен Гаврила Другог знатно су допринели радови Глише Елезовића и Љиљане Чолић.<sup>22</sup> Патријарх Гаврило II (1752) био је некадашњи дабробосански митрополит Гаврило Михајловић,<sup>23</sup> а патријарх Гаврило III (8. децембар 1752–1755) пре ове службе (а вероватно и после) био је нишки митрополит Гаврило Николић (Николин).<sup>24</sup>

Савременици су српског патријарха Гаврила III називали „Гаврилом другим“, што је забележено и у турским документима, пошто је он сам себе тако називао, вероватно рачунајући у односу на свог непосредног претходника. За Гаврила који се као патријарх помиње под 1758. годином, у историографији се претпоставља да је био посебан патријарх Гаврило IV.<sup>25</sup> Међутим,

<sup>19</sup> Филотеј (Филотије Рацановић), митрополит херцеговачки (1740–1751). Уп: С. Вуковић, *нав. дело*, 498.

<sup>20</sup> Аксентије II Јовановић Паликућа, митрополит херцеговачки (1751–1760), наследник Филотеја. Уп: С. Вуковић, *нав. дело*, 10.

<sup>21</sup> Деч. 154, л. 67; *Ојис ћирилских рукописних књиџа манастџира Високи Дечани*, 610.

<sup>22</sup> Г. Елезовић, „Атанасије II, Гаврило II и Гаврило III пећки патријарси“, *Гласник: Службени ордан Српске православне патријаршије* 18 (1937) 291–298; Љ. Чолић, *Пећка патријаршија под управом патријарха Гаврила Другог (Трећег) (1753–1755)*, Крагујевац 1998.

<sup>23</sup> Патријарх Гаврило II (6. октобар– пре 8. децембра 1752). Уп: *Српски биографски речник* 2, 569 (С. Вуковић).

<sup>24</sup> Љ. Чолић, *нав. дело*, 12–28; *Српски биографски речник* 2, 570 (С. Вуковић).

<sup>25</sup> С. Вуковић, *нав. дело*, 104.

вероватно је реч о Гаврилу Николићу, односно српском патријарху Гаврилу III,<sup>26</sup> који је поново постао српски патријарх најкасније током 1758. године и управо у том својству боравио у Дечанима почетком 1759. године. Њега је недуго потом наследио Кирило II, који је ступио на службу пре 21. марта 1759. године. Тога дана, обнародована је вест у Босни да је поменути патријарх за новог босанског митрополита поставио дотадашњег козовског митрополита Василија Бркића.<sup>27</sup> Како се горепоменути патријарх Гаврило „втори“ у Дечанима, 8. фебруара 1759. године, не назива бившим патријархом, могуће је да је он у то време још увек био српски патријарх, а да је убрзо дошло до његове смене и доласка Кирила II на пећки престо. У сваком случају, према нама доступним изворима, патријарх Гаврило „втори“ последњи је српски патријарх из XVIII века који је посетио Дечане.<sup>28</sup>

Током шесте деценије XVIII века забележено је више посета представника високог клира Српске православне цркве. Прва забелешка о посети односи се на београдског митрополита Вићентија Стефановића.<sup>29</sup> Он је био у манастиру 26. јуна 1753. и том приликом приложио 11 гроша. У пратњи су били његов протосинђел јеромонах Јосиф, кувар (*маћер*) Константин Стојанов, јеромонах Аксентије, терзија Теодор из Цариграда, и Стефан Негрин, служитељ рашког митрополита.<sup>30</sup> Сви су дали по један грош прилога, изузев протосинђела Јосифа који је писао 1 златник „маџарије“. Три године касније (1756) прилог у износу од једне парусије (50 гроша)<sup>31</sup> уписао је

<sup>26</sup> Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве* I, Диселдорф 1978, 387–390; Љ. Чолић, *нав. дело*, 12–28.

<sup>27</sup> М. Живковић, „Србуље у Сарајеву“, *Гласник СУД* 63 (1885) 205; *Сѣтари српски зайиси и најѣиси* II, 3178; С. Вуковић, *нав. дело*, 276–277; П. Пузовић, *Прилози за историју српске православне цркве*, Ниш 1997, 181–189.

<sup>28</sup> Вићентије Стефановић и Василије Јовановић Бркић били су у Дечанима пре него што су постали српски патријарси.

<sup>29</sup> Београдски митрополит Вићентије Стефановић (1739[?]-1758), потоњи српски патријарх (1758). Умро је непосредно по добијању султанског берата исте 1758. године у Цариграду. Сумњало се да је тровање било узрок смрти. Уп: С. Вуковић, *нав. дело*, 73; *Српски биографски речник* 2, Нови Сад 2006, 201 (С. Вуковић).

<sup>30</sup> *Сѣтари српски зайиси и најѣиси* II, Београд, Нови Сад 1983, 3052; *Исѣо* V, 7997; С. Ристић, *Дечански сѣоменици*, Београд 1864, 38; Ј. Хаџи-Васиљевић, *нав. дело*, 449; В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 12; М. Шаќота, *нав. дело*, 61; С. Вуковић, *нав. дело*, 73; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *нав. дело*, 61, 121; *Српски биографски речник* 2, 201 (С. Вуковић); *Оѣис ћирилских рукоѣисних књѣга манастира Високи Дечани*, 454.

<sup>31</sup> Највећи појединачни новчани прилог износио је 50 гроша. Даван је за парусију, то јест редовни годишњи помен на богослужењима. Следећи већи прилог у износу од 10 гроша даван је за сарандар, односно за четрдесетодневни помен. Уп: И. Руварац, „Монашка правила Викентија Јовановића“, *Беседа* 3 (1870) 48; Т. Остојић, *Досѣѣј Обрадовић у Хѣову. Сѣудије из културне и књѣжевне историје*, Нови Сад 1907, 179–180. Сарандар означава четрдесетодневни помен покојника. Уп: Д. Руварац, *Сарандар и ѣарусија*, Српски Сион 13 (1903) 116–117, 144–145.



„архијереј косовски“ Василије<sup>32</sup> који је себе назвао „архимандритом свете царске обитељи дечанске“. Његова жеља „и Боже дај скоро и више да воздам“ очигледно се није остварила, јер у наредном периоду није забележено ни да је био у манастиру нити да је било шта покљонио у новцу или роби.<sup>33</sup>

Убрзо по свом постављењу,<sup>34</sup> 21. августа 1757. године, ваљевски епископ Теодосије Поповић,<sup>35</sup> посетио је манастир и дао 7 златица, то јест 3 цекина прилога.<sup>36</sup> Са њим су биле још четири особе – јеромонах Јоаникије из манастира Свете Тројице који је „скудно“ приложио један сарандар и још три посетиоца, са још скромнијим прилозима од 2 гроша.

Овиме се завршава низ чланова високе јерархије који су, према сачуваним подацима, посетили манастир Дечане у XVIII веку.<sup>37</sup> Након укидања Пећке патријаршије, 1766. године, и доласка Грка архијереја на постојеће епархијске столице, променио се однос према манастиру. Њихове посете, уколико их је и било, дечански монаси нису бележели, из два могућа разлога. Први је да нису манастиру ништа прилагали, дакле нису их записали по добру, а други је да нису много штете нанели манастиру, тако да их нису записали ни по злу.

Нижа јерархија, нарочито монашка, редовно је долазила у Дечане и о својим посетама остављала писани траг. На сáмом почетку века, 14. јуна 1707. године у манастиру је био Варнава, ђакон босанског владике Висари-

<sup>32</sup> Василије Јовановић Бркић (око 1719–1772) био је новобрдски и косовски (1756–1759), па дабробосански митрополит (1759–1763), а потом патријарх српски (1763– пре 1765). Уп: С. Вуковић, *нав. дело*, 61–61; П. Пузовић, *нав. дело*, 181–189; *Српски биографски речник* 2, 58–59.

<sup>33</sup> Деч 154, л. 44'; *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани*, 609.

<sup>34</sup> Како сам каже „новопостављени“.

<sup>35</sup> Ваљевски митрополит Теодосије Поповић (1756–1759[?]). Уп: С. Вуковић, *нав. дело*, 489.

<sup>36</sup> *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани*, 454; М. Шакога, *нав. дело*, 61; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *нав. дело*, 61, 121.

<sup>37</sup> У историографији постоји мишљење да су током 1778. године архијереји учестало посећивали Дечане. Забуна је настала приликом интерпретирања података које је Серафим Ристић изнео на 39. страни својих *Дечанских сјоменика*. Рекавши да је пронашао податке о посетама одређених митрополита Дечанима, навео је њихова имена, а поред имена Сава Петровића ставио је 1778. годину. Овај његов податак каснији истраживачи разумели су тако као да су сви били у Дечанима 1778. године, иако то Серафим Ристић није изричито написао. Пажљивом анализом Серафимовог списка имена види се да су једни живели у XVII, други у XVIII, а трећи почетком XIX века. Примера ради тетовски митрополит Никанор и бивши скопски Михаил су архијереји који су заједно са патријархом Пајсијем били у Дечанима 1635. године. Митрополит рашки Арсеније (1721–1725) је потоњи патријарх Арсеније IV (1725–1748), а рашко-призренски митрополити Захарија и Ананија су на служби били у периоду 1819–1830, односно 1828–1836. године. Чак ни Сава Петровић није био поменуте године у Дечанима, а вероватно није био никада, него је тадашњи дечански игуман Данило Паштровић Кажанегра био у писанији по Црној Гори 1778. године и уписао га као приложника у манастирски Поменик.

она.<sup>38</sup> Следећи запис нас обавештава да је 5. јануара 1742. јеромонах Герасим Милић из Манастира Жупе „ниже Никшића“ боравио у Дечанима. Манастир је својом висоином, раскоши, богаством и светињом оставио огроман утисак на овог јеромонаха. Задивљен и усхићен, не скривајући емоције, премерио га је и о томе оставио опширан запис.<sup>39</sup> Следеће, 1743. године, у манастир је стигао дијак Стојан и потписао се у Општем листу.<sup>40</sup> У истој књизи своју посету манастиру 1748. године забележио је ђакон Максим.<sup>41</sup> Господин Михаило, архимандрит манастира Пећке патријаршије, био је 20. марта 1755. године у манастиру. Том приликом је за своју душу писао један сарандар. О себи је рекао да је родом од предела босанских.<sup>42</sup> Јеромонах Јов дошао је из Хиландара 26. фебруара 1758. и умро у Дечанима 14. марта исте године.<sup>43</sup> Исте године, током октобра, у манастиру је боравио чувени теолог и историчар, Јован Рајић (1726–1801), потоњи ковиљски архимандрит.<sup>44</sup> Након двомесечног боравка у Хиландару, који је искористио за прегледање и преписивање старих рукописа, повеља и писама, спремајући грађу за писање *Историје*, кренуо је 7. октобра 1758. године са хиландарским архимандритом Герасимом назад у Сремске Карловце. Након месец дана, преко Дечана и Ниша стигао је у Београд, а 24. децембра приспео у Сремске Карловце. Судећи по времену које је провео на путу од Хиландара до Београда (7. октобар–5. новембар 1758) јасно је да се није дуго задржао у Дечанима. Међутим, стигао је да препише фра Витин натпис о зидању манастира и да се детаљно упозна са његовим историјатом. Прикупљене податке искористио је за писање *Историје*, коју је завршио 1768. године, а штампао у Будиму 1794–1795. године.<sup>45</sup> Једанаест година после Јована Рајића, још један путник из Хиландара стигао је у Дечане. Хиландарски јеромонах Никодим Карпузовић, родом из Ниша, дошао је да се поклони Светој Краљу.<sup>46</sup>

<sup>38</sup> Висарион, митрополит босански (1692/3–1708). Уп: С. Вуковић, *Српски јерарси*, 86–87; М. Шакоћа, *нав. дело*, 60.

<sup>39</sup> Н. Дучић, „Белешка о Дечанима“, *Сѣаринар* 8 (1891) 28–29; *Сѣари српски записи и најѣиси* II, 2852; В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 12; Д. Медаковић, *нав. дело*, 434; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *нав. дело*, 122, 177.

<sup>40</sup> Деч. 154, л. 28. *Ојис ћирилских рукојисних књѣи манастира Високи Дечани*, 609.

<sup>41</sup> Деч. 154, л. 25; *Ојис ћирилских рукојисних књѣи манастира Високи Дечани*, 609.

<sup>42</sup> Деч. 154, л. 67; *Ојис ћирилских рукојисних књѣи манастира Високи Дечани*, 610.

<sup>43</sup> *Сѣари српски записи и најѣиси* V, 8137; В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 13.

<sup>44</sup> Р. Никола, *Српски историчар Јован Рајић*, Београд 1952, 89; М. Шакоћа, *нав. дело*, 64; Д. Медаковић, *нав. дело*, 434; С. Војиновић, *Хронолојѣја живоѣи и рада Јована Рајића*, Јован Рајић: лик и дело, Београд 1997, 10; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *нав. дело*, 122, 177; *Ојис ћирилских рукојисних књѣи манастира Високи Дечани*, XIV.

<sup>45</sup> С. Војиновић, *нав. дело*, 10.

<sup>46</sup> Деч. 154, л. 51; *Ојис ћирилских рукојисних књѣи манастира Високи Дечани*, 609.



Привлачењу верника из разних крајева знатно су доприносиле и активности сâмих дечанских монаха. Приликом одлазака у писаније ради прикупљања милостиње за манастир, монаси су обилазили своје метохе, организовали училишта за православну децу и позивали вернике на ходочашће у Дечане. Изричито потврду налазимо у писму игумана Теофила, с краја треће деценије XIX века, послатог истакнутим студеничким кнезовима. Игуман их је позвао да својим прилозима, као и до тада, помогну манастир, замоливши их да буду на услузи његовом сабрату, јеромонаху кир Ђерасиму, који је у њиховим крајевима прикупио милостињу. Дечански игуман их изричито подсећа да заповеде народу да долази на поклоњење Светом Краљу, како би благослов божји и милост његова били на њиховим домовима и укућанима.<sup>47</sup>

Своја имена, у жељи да их заштите од заборава, али и да забележе момент кад су били у Дечанима оставило је више поклоника ове православне светиње. Живко Вукаиловић од Белог Поља био је у манастиру 19. априла 1723. године.<sup>48</sup> Алексије Лукић, ученик карловачке школе, посетио је Дечане 4. јуна 1736. године.<sup>49</sup> Чувени сликар Георгије Стојановић оставио је 7. фебруара 1745. године својеручни помен о свом боравку. О себи је рекао да је родом од Свиштова, а да је живео у Ђустендилу. Он је по позиву патријарха Арсенија IV и његовог тадашњег архиђакона, потоњег карловачког митрополита Јована Ђорђевића, боравио у манастиру радећи скицу манастирског комплекса. На основу његовог цртежа, у радионици Адолфа Густава Милера у Бечу, урађен је следеће године бакрорез манастира. Према његовим цртежима, у истој радионици, урађени су и бакрорези Хиландара и Пећке Патријаршије.<sup>50</sup>

Истога дана када и ваљевски епископ Теодосије Поповић, у његовој пратњи или самостално, у Дечанима је био Василије Мирољуб из Новог Сада – „љубопитни древности и новости истражитељ“.<sup>51</sup> Стојко Лековић из Скадра дошао је на поклоњење Светом Краљу, 22. септембра 1777, и писао две парусије за отпуштење грехова својих и вечни спомен оцу и мајци.<sup>52</sup> Веома

<sup>47</sup> НБС Рс 263, л. 47–47<sup>с</sup>.

<sup>48</sup> Деч. 154, унутрашња страна задње корице; *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани*, 610.

<sup>49</sup> *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани*, 455.

<sup>50</sup> В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 12; М. Шаkota, *нав. дело*, 61; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *нав. дело*, 122, 154; *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани*, 455.

<sup>51</sup> *Сѣтари срѣпски зайиси и најѣйиси V*, 8115; В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 13; М. Шаkota, *нав. дело*, 61; *Задужбине Косова: сѣоменици и знамења срѣпској народа*, Призрен–Београд 1987, 308. Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *нав. дело*, 122; *Опис ћирилских рукописних књига манастира Високи Дечани*, XIV, 454.

<sup>52</sup> Деч. 109, л. 4.

леп запис о свом боравку у манастиру и поклону који је том приликом учинио, оставио је хаџи Ђорђевић Петровић из града Селаника тј. Солуна. Он је 1797. године дошао на поклоњење Светому Краљу и поклатио манастиру 69 икона за своју душу и покој душа својих родитеља Петра и Маре.<sup>53</sup> На задњој корици Општег листа траг о доласку у манастир, без навођења године, оставио је извесни Михаило.<sup>54</sup> Незнано када, од „Митрованице“ дошли су јеромонах Силивестар и монах Михаило и дали сарандар за своју душу.<sup>55</sup>

Мање сазнања имамо о поклоницима који су своја имена угребали у манастирке зидове попут попа Георгија који „приђе у Свети манастир“ 29. јуна 1782. године. Поп Илија из Старог Влаха био је у манастиру исте године. Јеромонах Никодим Девички угребао је своје име на североисточном ступцу у цркви 20. јула 1798. године. Исаија и јеромонах Атанасије, протосинђел херцеговачког митрополита, забележили су своја имена 1799. године. Антоније Радосавић из Белог Поља угребао је своје име 1791. године, северно од царских врата у припрати. Поред његовог, своје име угребао је и Симо Илић, незнано одакле и које године.<sup>56</sup>

Групе посете манастиру, које су биле уобичајене у XIX и XX веку најмање за два празника годишње, Петровдан и Велику Госпојину, биле су тек у зачетку у XVIII веку. Свега неколико таквих посета је забележено, и то углавном у манастирском Општем листу, књизи у коју су бележени сви прилози верника од 1710. до 1786. године.

Најстарији такав запис датира из 1746. године када су житељи Призрена, имућнији трговци и занатлије, купили за манастир сребрни путир или „чашу“ како је забележено у извору. Кад су дошли у манастир да донесу чашу, четворица истакнутих људи (Стошо, Павле, Никола и Степан) приложила су још по 5 гроша, а један (Ђоко) 1 грош. Сви заједно поклонили су манастиру и једног овна у вредности 10 гроша.<sup>57</sup> О куповини ове чаше постоји још један запис. У тефтеру пећког трговца Петра Андрејевића или Андрејића, који је водио од 1746. године,<sup>58</sup> стајало је да је сребрни путир, купљен у Венецији за дечанску цркву, коштао 2996 аспри (999 пара, 25 гроша).<sup>59</sup>

<sup>53</sup> В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 14; М. Шаkota, *нав. дело*, 64.

<sup>54</sup> Деч. 154, унутрашња страна задње корице.

<sup>55</sup> Деч. 154, л. 48.

<sup>56</sup> В. Петковић, Ђ. Бошковић, *нав. дело*, 14.

<sup>57</sup> Деч. 154, 38.

<sup>58</sup> Сергије М. Димитријевић, „Један наш трговачки дневник из 18. века“, *Зборник за историју Јужне Србије и суседних области*, Скопље 1936, 356–357, 367.

<sup>59</sup> Обрачунска јединица у XVIII веку у Османском царству био је грош од 40 пара или 120 аспри. Три аспре чиниле су једну пару. Уп: В. Винавер, „Један србијански трговачки тефтер

Након пет година, на поклоњењу у Дечанима поново су били Призренци, опет на челу са хаџи Стошом. Овом приликом поред хаџи Стоше, који је очигледно био организатор и иницијатор доласка, као приложници по пет гроша помињу се Павле, Христо, Арсеније, Јован, Никола и јереј Стојан.<sup>60</sup> Током овог века није више забележено групних посета поклоника из Призрена, што не значи да их није било.

Стојко, Станишин син, заједно са својом браћом и „кућом“ писао је 17. августа 1751. године у Дечанима вола од 18 гроша за своју душу.<sup>61</sup> На поклоњење у манастир, 10. августа 1754, дошли су хришћани из Бихора – „придоше от Бихора християни на клетву“.<sup>62</sup> Током 1758. године забележене су две групне посете манастиру. Прва је била 7. маја, а друга 21. септембра 1758. године. У првом случају радило се о поклонцима из Скопља, а у другом о поклонцима од манастира Раванице. Из Скопља је дошло тринаест приложника. Највећи прилог дао је Павле „ипекчија“ – један покров „Светому Краљу Стефану Дечанском“ и писао је парусију за себе. Једанаест поклоника уписало је укупно 13 сарандара, а један је дао три дуката „мацарије“ за покој душе својих родитеља.<sup>63</sup> Поклонике од Раванице довео је игуман Сава и за себе Светом Краљу приложио 10 гроша, колико је износио један сарандар. С њим је дошао протојереј Димитрије, који је такође дао 10 гроша и јереј Павле Видаковић, који је приложио 100 пара (2,5 гроша). Од укупно 15 световних поклоника који су овога пута забележени као приложници највише су дали Стефан Којадиновић – 15 гроша и кнез Богдан – 10 гроша.<sup>64</sup>

Поклонци из Београда, петорица имућнијих људи, дошли су у Дечане 1763. године. Господар Константин писао је парусију (50 гроша), Стојан оку од летине, господар Стојан Радивојевић 11 гроша за сарандар, господари Крсто и Јован 14 гроша (готово сарандар и по).<sup>65</sup>

Из Прилепа су стигла 2. јуна 1785. године петорица свештеника – Јован, Мојсије, Илија, Мартин и Ристо. Илија је писао „дар“, али није забележено у чему је он био изражен. Остала четворица свештеника писали су укупно девет сарандара за себе и своје укућане, углавном попадије – дакле, дали су укупно 90 гроша.<sup>66</sup>

XVIII века“, *Историјски часопис* 11 (1960) 265–274; исти, *Прејлед историје новца у југословенским земљама (XVI–XVIII)*, Београд 1970, 262, 267–268.

<sup>60</sup> Деч. 154, 38.

<sup>61</sup> Деч. 154, л. 31’.

<sup>62</sup> Деч. 154, л. 68.

<sup>63</sup> Деч. 154, л. 46’.

<sup>64</sup> Деч. 154, л. 48.

<sup>65</sup> Деч. 154, л. 56’.

<sup>66</sup> Деч. 154, л. 8’.

Из овог периода остала је још једна забелешка о поклоништву у манастир, али без тачно назначене године доласка. Житељи села Краљи дошли су у манастир да се поклоне Светом Краљу и да моле дечанске монахе да им се опрости неки грех што су њихови стари сагрешили. Монаси су им „опростили“ стари грех, благословили их, а мештани поменутог села су се заветовали да ће свака кућа дати по карлицу жита као прилог Дечанима.<sup>67</sup>

Поклониčka путовања (посете манастиру) била су веома важна и за економију манастира, јер су прилози од поклоника, после писаније, чинили другу ставку у финансијској карици братства и омогућавали опстанак манастира под туђинском влашћу.<sup>68</sup> Решени да остану у манастиру и спремни да своју решеност животом плате, Дечанци су дочекивали поклонице, уписивали њихова имена и помињали их на богослужењима. Изложени сталним притисцима локалних турских чиновника, као и насумичним и честим изливима обести непријатељски расположених околних шиптарских племена, Дечанцима је свака добронамерна посета и сваки прилог био од виталног значаја. Принуђени да моле, подмићују и плаћају све своје непријатеље, примали су са захвалношћу сваки прилог. Много новца одлазио је и на камату на позајмљени новац, јер су неретко приходи од писаније и поклоника били недовољни за измирење редовних пореских обавеза и за плаћање бројних додатних, нерегуларних намета. Поред тога, новац је био потребан и за свакодневни живот, за одржавање и обнављање манастирског храма и помоћних зграда. У тако тешким околностима, монаси су се трудили да запишу имена својих добротвора, и захваљујући њиховој марљивости, ми смо у могућности да реконструишемо, макар и донекле, овај сегмент историје манастира из тешког и пуног искушења XVIII века.

<sup>67</sup> Деч. 109, л. 151.

<sup>68</sup> Турске власти су, привремено, шездесетих година XIX века забраниле одлазак у писанију, али и огранизоване (групне) посете манастиру. С тим у вези Серафим Ристић († 1867), дечански игуман, каже: „Мы само знамо да су садъ сви они извори, одкуда се овај Манастиръ издржавао пресушили. Извори су ти били прво писанія, то есть милостиня, коју су монаси по народу скуплялы идућу у тако зване писаніе. Сад е писанія забранѣна и одтуда манастиръ никаквогъ прихода нема; друго добровољни прилози, кое су чинили гости посећавајући манастиръ, а садъ су власти спречиле и гостима да моги походити манастиръ. После тога кадъ се јоштъ зна и то да тай манастиръ нема никакви добара одъ кои бы известанъ приходъ добіаю, а онда се морамо плашити за судбину тога дивногъ споменика наше славне прошлости. Али уздамо се промисаю Божій, коига е крозъ толико векова и далеко тежжа времена сачувао, да ће га и у будуће сачувати“. Уп: С. Ристић, *нав. дело*, 58–59.

*Summary:* Based on published and unpublished data sources, the various types of visits that were made to Dečani Monastery during the eighteenth century are presented in the paper. Special attention was paid to the visits of the competent bishops and other members of higher and lower clergy. In addition, this paper deals with the data related to the visits of prominent personalities, village elders and other pilgrims, who came to the monastery individually or in a group. The findings obtained by data analysis contribute to a better understanding of the position and the role of Dečani Monastery in the life of the Church and the nation during the last decades of the renewed Serbian Patriarchate and early years after its abolition.

*Key words:* Serbian Orthodox Church, Monastery Visoki (High) Dečani, pilgrimage travel (pilgrimage), 18th century

*Примљено:* 22.10.2012.

*Прихваћено:* 22.10.2012.